German Advisory Group Ukraine

Німецька консультативна група

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Серія консультативних робіт [PP/01/2016]

Очищення банківського сектору України: Короткострокові втрати, довгострокова вигода

Філіп Енглер, Роберт Кірхнер, Віталій Кравчук

Берлін/Київ, січень 2016 року

Про Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) – провідний український аналітичний центр, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях з питань економічної політики. ІЕД був заснований у жовтні 1999 року провідними українськими політиками та Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ.

Місія ІЕД - вироблення альтернативного погляду на ключові проблеми суспільного та економічного розвитку України. В рамках місії ІЕД націлює свою діяльність на надання висококваліфікованої експертної оцінки в галузі економіки й економічної політики, на формування громадської думки шляхом організації відкритого публічного діалогу, на сприяння розвитку економічних та суспільних наук і стимулювання розвитку дослідницької спільноти України.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Рейтарська 8/5-А,
01030 Київ, Україна
Тел: +38 044 / 278 63 42
Факс: +38 044 / 278 63 36
institute@ier.kiev.ua
www.ier.com.ua

Про Німецьку консультативну групу

Німецька консультативна група з питань економічних реформ працює в Україні з 1994 року, консультуючи український уряд та інші державні органи, такі як Національний банк України, по широкому колу питань економічної політики і розвитку фінансового сектору. Наші аналітичні роботи презентуються і обговорюються під час постійних зустрічей з посадовцями високого рангу. Група фінансується німецьким Федеральним міністерством економіки та енергетики у рамках програм TRANSFORM та наступних після неї програм технічної допомоги.

Німецька консультативна група з питань економічних реформ
c/o BE Berlin Economics GmbH
Schillerstr. 59
D-10627 Berlin
Тел: +49 30 / 20 61 34 64 0
Факс: +49 30 / 20 61 34 64 9
info@beratergruppe-ukraine.de
www.beratergruppe-ukraine.de

© 2016 Німецька консультативна група
© 2016 Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Всі права застережені.

Очищення банківського сектора: короткострокові втрати, довгострокова вигода

Резюме

Економіка України суттєво постраждала від недавнього економічної та фінансової кризи. Одним із негативних наслідків, що викликає занепокоєння у багатьох зацікавлених осіб, стало обмежене кредитування реального сектору економіки банками, що надають переважну більшість послуг з фінансового посередництва в Україні. Це занепокоєння є добре обґрунтованим, оскільки належне функціонування банківського сектору буде необхідним для сталого відновлення економіки України.

На перший погляд, основні показники банківського сектору, такі як залишок за кредитами та обсяг вкладів, розчаровують, оскільки вони падали більш, ніж на 10% в номінальному та реальному виразі в 2015 році. Втім темпи падіння пройшли максимум в середині року, а за деякими сегментами (такі як гривневі депозити фізичних осіб) знову спостерігається зростання. Більш складне питання – це причини зменшення кредитного портфеля банків. Ми вважаємо, що зменшення платоспроможного попиту пояснює значну частину падіння кредитування, але й фактори пропозиції також грали свою роль. Зокрема багато банків були недостатньо капіталізовані через зростання недіючих кредитів. До того ж Національний банк України (НБУ) ініціював фундаментальні зміни банківського сектора, щоб зробити його прозорішим та ефективнішим. Очищення банківського сектора призвело до закриття більш ніж 60 (з 180) банків за останні два роки.

Що можуть органи влади зробити для відновлення кредитування? Збереження та посилення макроекономічної стабільності, що досі залишається нестійкою - це постійний виклик. Інші рекомендації стосуються державної фінансової політики, спрямованої на якнайшвидше закінчення реформи банківської системи. Тут наголосимо на чотирьох сферах:

1. **Рекапіталізація банків:** Зараз продовжується діагностика капіталу банків. Надзвичайно важливо затвердити варті довіри плани по підвищенню капіталу банків до необхідного рівня та виконати їх до 2018 року, коли знову почнуть діяти звичайні вимоги до адекватності капіталу.

2. **Швидке вирішення проблемних кредитів:** Зміни податкового законодавства, процедур банкрутства та стягнення боргів потрібні для швидкого врегулювання проблемних кредитів. Позасудове реструктурування компаній («Київський підхід») може підтримати цей процес. Ми підтримуємо врегулювання кредитів фізичним особам (зокрема іпотечних кредитів у іноземній валюті) на добровільній основі, оскільки більш радикальні рішення будуть загрожувати фінансовій стабільності.

3. **Зменшення зобов'язань пов'язаних осіб:** зусилля регулятора по зменшенню кредитів пов'язаним особам повинні бути завершені. Запланований кредитний реєстр – це крок в правильному напрямку, якщо він не конкурує з приватними бюро кредитних історій, а доповнює їхню роботу.

4. **Покращення банківського нагляду та регулювання банківського сектору:** Повна прозорість структури власності банківського сектора – ключова передумова для багатьох інших ініціатив (наприклад кредитування пов'язаних осіб), і тому цей процес повинен бути закінчений якомога швидше.

Важливо зазначити, що здоровий банківський сектор стане результатом спільних зусиль для багатьох установ в Україні. НБУ відповідає за банківський нагляд і тому грає ключову роль, але лише Верховна Рада може затвердити необхідні зміни до законодавства в цій сфері. Швидке прийняття ряду ключових законопроектів, що вже знаходяться на розгляді парламенту, буде важливим кроком.

Автори

Проф. д-р Філіп Енглер	philipp.engler@fu-berlin.de	+49 30 838 54632
Роберт Кірхнер	kirchner@berlin-economics.com	+49 30 2061 3436 2
Віталій Кравчук	kravchuk@ier.kiev.ua	+38 044 278 63 42

Зміст

1. Вступ 2

2. Економічне та банківське середовище: загальний виклад 2

3. Можливі фактори зменшення кредитування 4

4. Реструктурування банківської системи: обсяги, причини та вплив 8

5. Як відновити кредитування? Рекомендації 10

6. Додаток 13

1. Вступ

Економіка України суттєво постраждала від недавнього економічної та фінансової кризи. Одним із негативних наслідків, що викликає занепокоєння у багатьох зацікавлених осіб, стало обмежене кредитування реального сектору економіки банками (які надають переважну більшість послуг з фінансового посередництва в Україні). Отже, постає питання щодо причин зменшення кредитної активності (наприклад факторів попиту чи пропозиції) та правильної економічної політики для боротьби з наслідками цього зменшення. Широко відомо, що в країнах з кредитною кризою дуже важко знайти фінансування для інвестицій, що різко обмежує економічне зростання. Тому належне функціонування банківського сектору буде необхідним для сталого відновлення економіки України.

Для того щоб зрозуміти проблему глибше, в роботі проаналізовано останні тенденції у сфері банківського кредитування та пропонуються рекомендації для покращення ситуації.

Робота побудована наступним чином. В наступному розділі ми глибше розглядаємо банківське кредитування економіки. Це потрібно робити в контексті загальних тенденцій економіки, тому в розділі 2 також коротко розглядаються макроекономічна ситуація в Україні. В третьому розділі ми розглядаємо можливі причини спаду кредитування, а саме різке падіння банківських вкладів, різка нестача капіталу в багатьох банках, і жорстка монетарна політика. Однак ми вважаємо, що лише ці «традиційні» причини не можуть повністю пояснити негативну динаміки кредитування. Важливий додатковий чинник – фундаментальні зміни банківського сектора, які ініціював Національний банк України (НБУ), щоб зробити його прозорішим та ефективнішим. За останні два роки НБУ розпочав ліквідацію численних банків та проводив політику по очищенню балансів решти банків, що сприяло формуванню більш здорового банківського сектору. Очищення банківського сектору та його наслідки також потрібно розглянути. У розділі 4 йде мова про ці реформи, їх обґрунтування та вплив на статистику кредитування. Робота завершується рекомендаціями щодо відновлення кредитування в розділі 5.

2. Економічне та банківське середовище: загальний виклад

Економічне середовище: за останні два роки українська економіка пережила ряд тяжких політичних та економічних викликів, що призвело до глибокої рецесії, сильного знецінення гривні та високої інфляції. Останнім часом новини стали більш позитивними і почали відчуватись ознаки хоча б стабілізації: коливання курсу гривні зменшились, інфляція поступово зменшується, а економіка почала показувати ознаки зростання.

Але якщо не обмежуватись останніми двома роками, економіка України була не в найкращому стані ще з часу великої фінансової кризи 2007/2008 року. Спад економіки в 2009 році перевищив 10% і за розміром був схожий до того, що спостерігався останнім часом. В наступні роки зростання було повільним і реальний ВВП по суті перестав зростати в 2012-2013 роках.

Рисунок 1

Зростання реального ВВП (%)

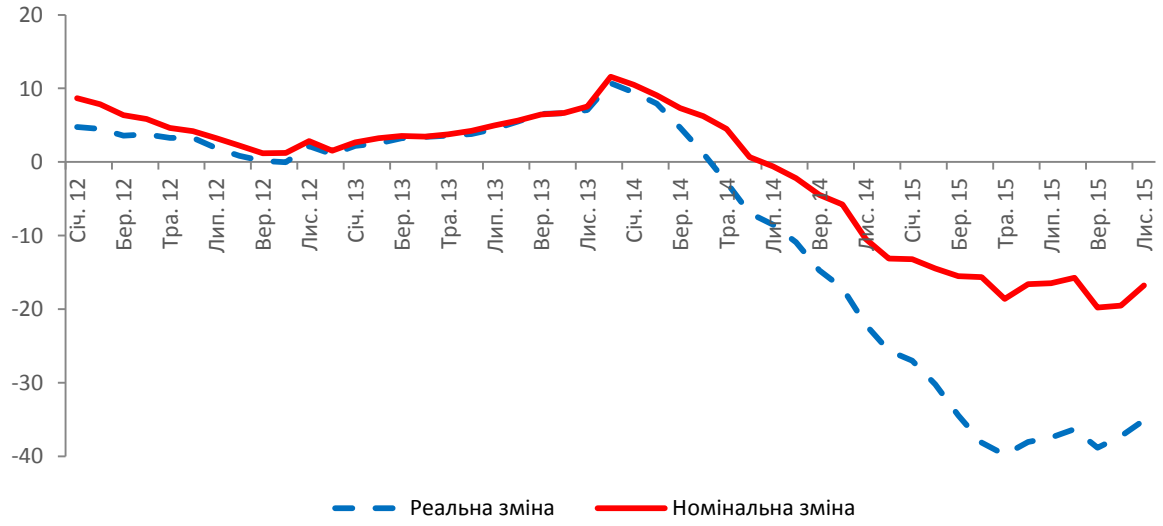

Джерело: Держстат

Скорочення банківського кредитування: Одна економічна тенденція, що виділяється з інших за останні два роки, це динаміка банківського кредитування. Залишки за банківським кредитами почали падати в січні 2014 року та сягнули найбільшого падіння на 20% дпр у вересні 2015 року. В реальному виразі (тобто зважаючи на зростання цін) кредитний портфель банків скоротився майже на 40% до попереднього року у вересні 2015 року. Темпи падіння кредитів як у реальному так і номінальному виразі пройшли максимум і останнім часом сповільнились.

Рисунок 2

Реальне та номінальне зростання залишків за банківськими кредитами (% дпр)

Джерело: Власні розрахунки на основі даних НБУ

Примітки: Реальна зміна кредитів розрахована на основі ІСЦ, номінальна зміна скоригована на ефекти обмінного курсу, не скоригована на ліквідацію банків.

У зв'язку з цим виникає питання, чи це банки зменшили пропозицію кредитів реальному сектору, чи насправді зменшився попит на кредити через спад економіки та невпевненість у майбутньому. Адже підприємства та домогосподарства могли просто на якийсь час обмежити витрати на інвестиції та споживання. Відповідь на це питання критична для належної оцінки впливу динаміки кредитування на економіку.

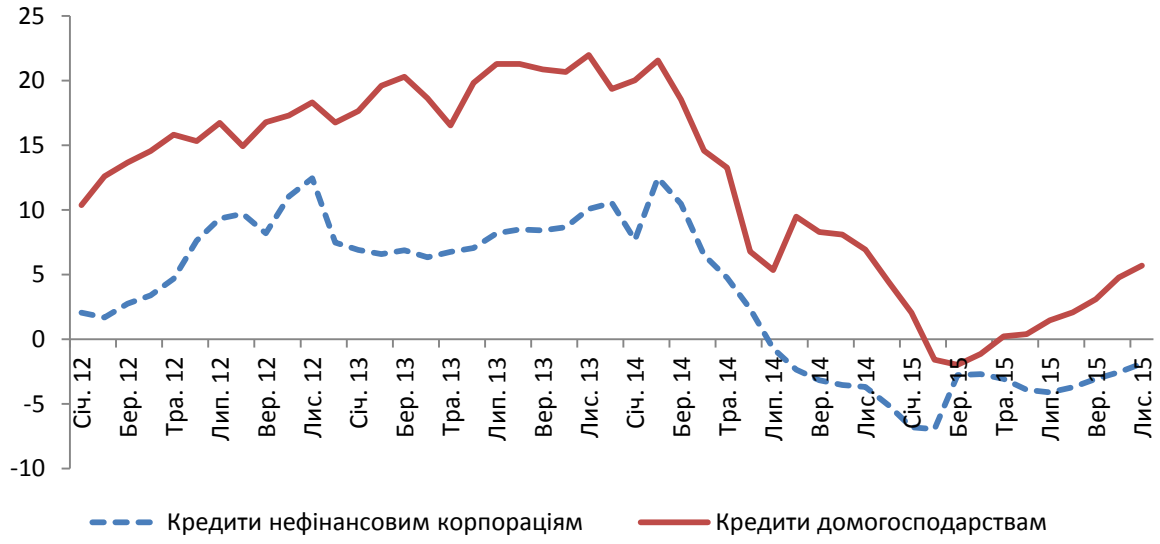
Тут також постає питання впливу реструктурування банківського сектору, ініційованого НБУ. 63 банки із 180, що працювали на початку 2014 року були виведені із системи до січня 2016 року (ще два були частково продані). Тому потрібно оцінити вплив масового закриття банків на показники кредитування як в короткостроковому плані так і довгостроковому плані.

3. Можливі фактори зменшення кредитування

Що могло стати причиною такого падіння банківських кредитів? Варто звернути увагу на зменшення реальних відсоткових ставок *ex ante* за кредитами домогосподарствам та підприємствам (Рисунок 3).

Рисунок 3

Динаміка реальних відсоткових ставок *ex ante* за гривневими кредитами (% річних)

Джерело: Власні розрахунки

Примітка: Очікувана інфляція за даними Опитування НБУ ділових очікувань підприємств

Падіння відсоткових ставок звичайно відображає реакцію банків на зменшення попиту на кредити. Однак, результати регулярного опитування кредитних менеджерів банків, організованого НБУ, показують (див. табл. 1 та 2 додатку), що стандарти кредитування все більше посилювались за останні два роки, а попит на кредити, можливо всупереч інтуїції, збільшився. Тому, не повністю зрозуміло, наскільки попит вплинув на зменшення кредитного портфеля, але скорочення пропозиції теж зіграло свою роль.

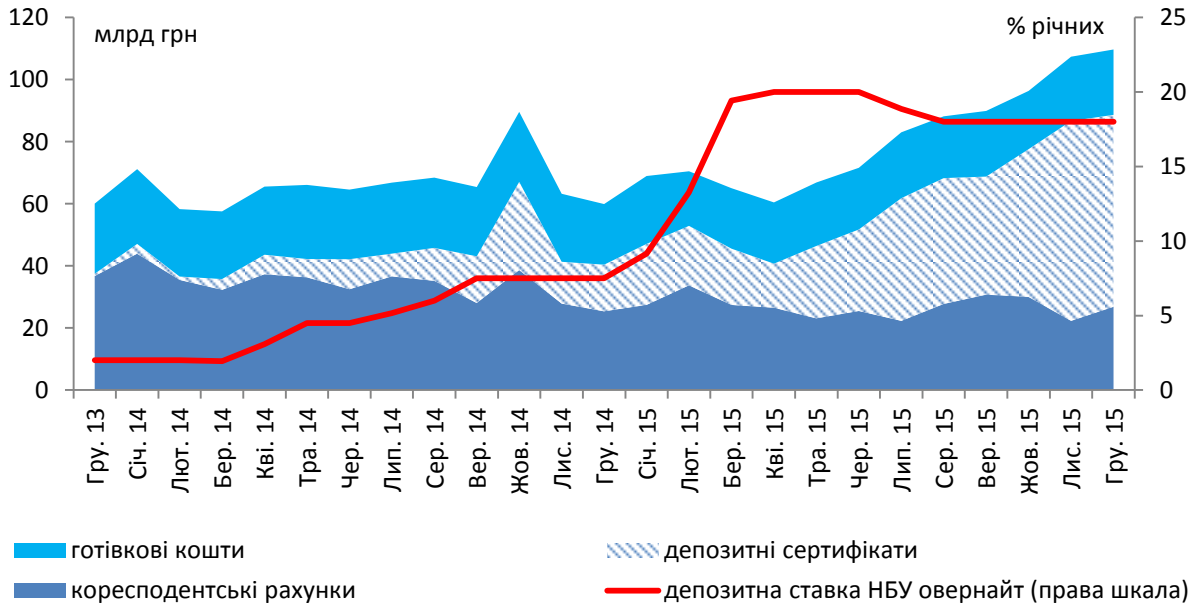
Висновок 1: Банківське кредитування значно впало за 12 місяців до листопада 2015 року. Це відображає скорочення виробництва, що зменшило попит на кредити, але спад кредитування посилився через застосування жорсткіших кредитних стандартів банками, що зменшило пропозицію кредитів.

Надалі ми розглядаємо можливі причини зменшення пропозиції кредитів з боку банків: масовий відтік вкладів з банків під час кризи, нестача капіталу, а також монетарна політика НБУ. Недоліки правових норм щодо кредитування – це ще один чинник обмеженого кредитування банками.

Монетарна політика: НБУ перейшов до стримуючої монетарної політики у відповідь на знецінення гривні та пов'язане зростання цін. Депозитні сертифікати (строком на 1-89 днів, див рис. 4) – це важливий інструмент вилучення ліквідності з банківської системи. Відсоткові ставки за депозитними сертифікатами були 7,5% річних для сертифікатів овернайт та 11-13% річних на довші терміни на початку 2015 року, але різко підвищились до 20% та 26-27% відповідно в березні 2015 року і дещо зменшились до 18% та 19-22% в липні 2015 року. Через це значна частина гривневої ліквідності банків, яка інакше могла б бути використана на валютному ринку, була вкладена в депозитні сертифікати.

Рисунок 4

Ліквідність банківської системи та ставки за депозитними сертифікатами

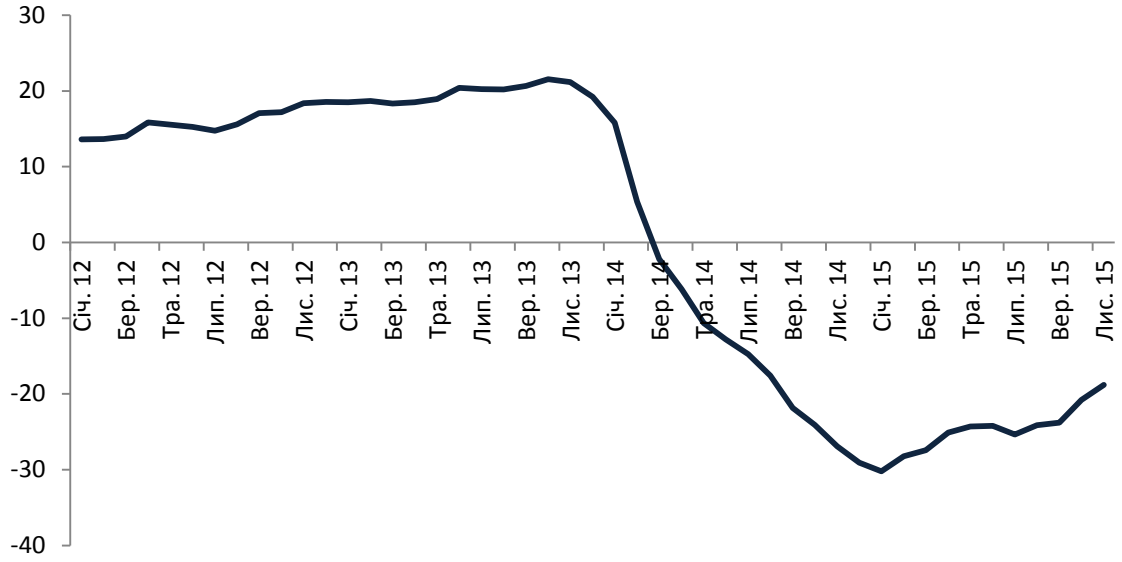
Джерело: НБУ

Малоймовірно, що за існуючих умов банки б використали б цю ліквідність для кредитування підприємств та домогосподарств і таким чином підтримали б економічне зростання. Скоріш за все, жорстка монетарна політика та широке використання адміністративних важелів на валютному ринку допомогли стабілізувати гривню, що в свою чергу допомагало макроекономічній стабілізації. До того ж, це скоріше наслідок обставин, а не причина формування економічної ситуації, що спричинила спад кредитування.

Відтік вкладів: Домогосподарства значно зменшили свої вкладення в банки під час кризи, як можна бачити на рис. 5.

Рисунок 5

Зміна вкладів домогосподарств у % (12-місячна зміна, скоригована на зміну курсу гривні)

Джерело: Власні розрахунки на основі даних НБУ

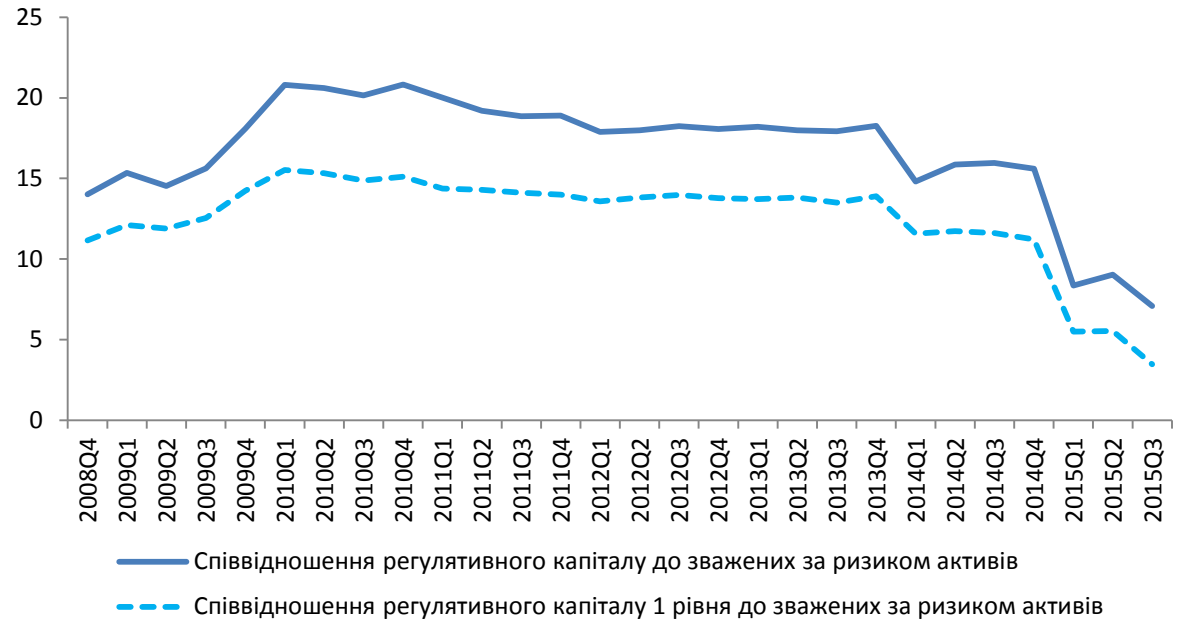
Примітка: Показники не скориговані на вплив ліквідації банків

Відтік вкладів населення, що досяг свого піку на початку 2015 року, означає значне зменшення потенційного обсягу виданих кредитів. Але зважаючи на падіння попиту на кредити та значні обсяги вкладень в депозитні сертифікати НБУ, відтік депозитів навряд чи був основною причиною падіння кредитування. Як падіння попиту на кредити, так і зменшення вкладів населення відбулись через політичну та економічну нестабільність, зокрема анексію Криму та конфлікт на Сході України. Ці явища можна розглядати як зменшення попиту на банківські послуги. Нестача ліквідності не була вузьким місцем для видачі кредитів.

Дефіцит капіталу: Банки зобов'язані мати певний обсяг регуляторного капіталу, що визначається як певна частка зважених на ризик активів. Швидке знецінення гривні створило тиск на показник адекватності капіталу, оскільки зважені на ризик активи зросли (оскільки значна частина була в іноземній валюті), а капітал не змінився (оскільки він визначається в гривні). Надалі капітал банків почав зменшуватись, оскільки зростання проблемних кредитів завдало величезних збитків. Ці втрати посилились через знецінення гривні, оскільки фінансовий сектор України доларизований і багато кредитів видавались в іноземній валюті. Боржники з кредитами у валюті, що дорожчає (іноземній), та доходами у валюті, що знецінюється (національній), можуть легко втратити платоспроможність та припинити платежі за банківськими кредитами.

Рисунок 6

Показник адекватності капіталу у банківському секторі (%)

Джерело: НБУ

Така нестача капіталу обмежує можливість банків приймати на себе ризики кредитування, що відображається у жорсткіших стандартах кредитування (згадувались вище). З часу початку кризи НБУ спільно з МВФ та іншими міжнародними інституціями розробив план капіталізації банків. Банки можуть залучати новий капітал від власників, або конвертувати боргові інструменти в акціонерний капітал. Уряд збільшив капітал державних банків на 18 млрд грн в 2014 році і додатково капіталізував Укргазбанк, що знаходиться в державній власності, на 3,2 млрд грн в 2015 році. 20 найбільших банків залучили або почали залучення 91 млрд грн капіталу в 2015 році, а загальна сума нового капіталу для всіх активних банків становила близько 95 млрд грн. Всього сума залученого капіталу за 2014 та 2015 рік банками, що діяли на кінець 2015 року, перевищила 128 млрд грн. Серед недержавних банків, більша частину суми рекапіталізації забезпечили іноземні власники, тоді як новий капітал від українських власників банків був суттєво менший. До того ж високі ставки за депозитними сертифікатами НБУ по суті створили субсидований дохід для банків. Це стало стабільним джерелом прибутків, що можуть бути використані для збільшення капіталу. Отже, поновлення капіталізації банків допоможе банківському сектору збільшити пропозицію кредитів, коли платоспроможний попит на кредити знову відновиться.

Висновок 2: Низька капіталізація банків - це важливий чинник зменшення пропозиції кредитів, тоді як відтік вкладів навряд чи мав вирішальний вплив на це явище. Жорстка монетарна політика, хоч і передбачала підвищення відсоткових ставок, скоріше допомогла банкам завдяки стабілізації обмінного курсу та позитивному впливу на капітал банків.

Правове середовище: Втім навіть добре капіталізовані банки стикаються з перешкодами, що обмежують відновлення кредитування: відсутність належного правового регулювання, що дозволить отримати очікуваний прибуток на інвестовані кошти. Це підтверджується у звіті Світового банку Doing Business у розділі «Вирішення проблем неплатоспроможності»: забезпечені кредитори отримують всього 8,3 центи на долар від неплатоспроможного підприємства після завершення процедури банкрутства. Це означає, що навіть застава не

захищає банк від майже повної втрати боргової суми у випадку банкрутства. До того ж середня вартість процедури банкрутства – 42% від вартості застави. Це означає, що в певних випадках банк може втратити більше, ніж він позичив. Зважаючи на це, не так дивно, що банки активно кредитували пов'язаних осіб. Детальніше це питання розглянуте в наступному розділі.

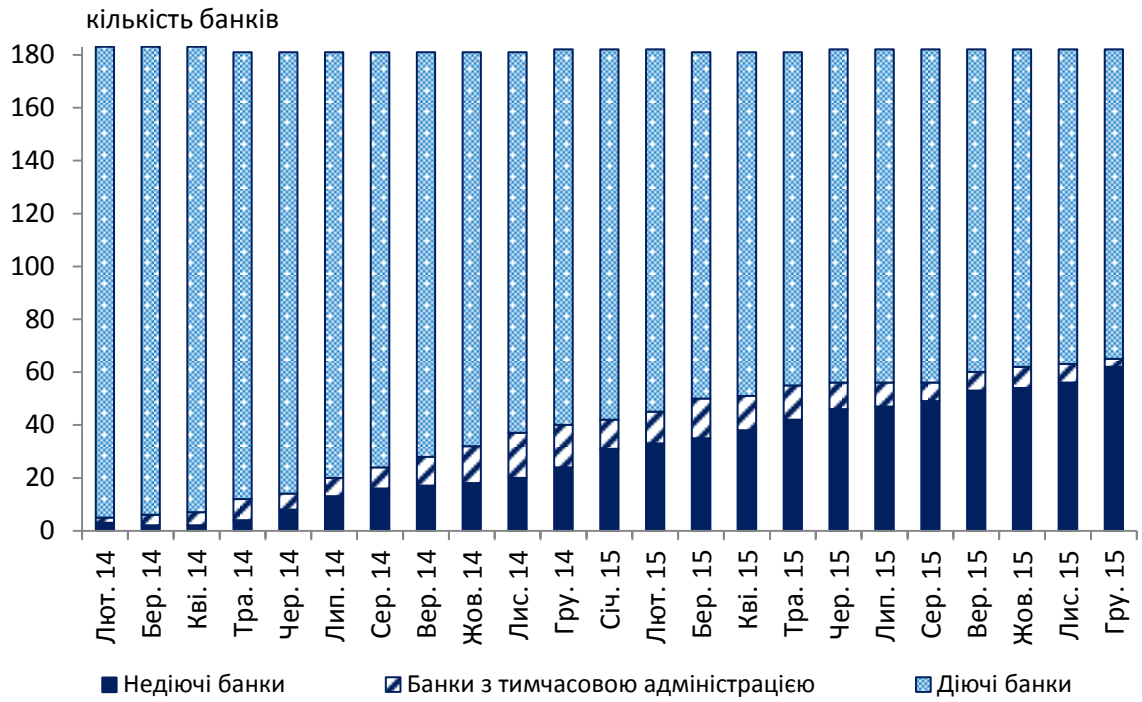
Висновок 3: Обмежені права кредиторів – це суттєва перешкода відновлення кредитування в сучасних умовах, але вони також ускладнюють відхід від кредитування пов'язаних осіб.

4. Реструктурування банківської системи: обсяги, причини та вплив

Реструктурування банківського сектору з боку НБУ: з весни 2014 року НБУ почав масштабну чистку банківського сектора. На 19 січня 2016 року, з 182 зареєстрованих банків лише 117 були діючими, а 62 ліквідувались і три знаходились в тимчасовій адміністрації. 63 банки, які було закрито в 2014 та 2015 році, на початку 2014 року мали на балансі 28% всіх кредитів та 25% активів банківського сектору.

Рисунок 7

Кількість банків в Україні

Джерело: НБУ, власні розрахунки на основі інформації Фонду гарантування вкладів

Фундаментальне реструктурування банківського сектору, як очікується, буде продовжуватись до наступного року і ймовірно кількість банків після його закінчення буде суттєво менша, ніж 100. Один безпосередній наслідок закриття такої великої кількості банків – це, звичайно, припинення кредитування цими банками підприємств і домогосподарств. Зважаючи на жорсткі вимоги до позичальників в умовах кризи, клієнти закритих банків можуть не знайти новий банк для отримання кредитів, якщо вони не мають кредитної історії з іншим банком.

Висновок 4: Закриття банків зменшило пропозицію кредитів за показниками статистики НБУ

Обґрунтування реструктурування банків : Розуміння та сприйняття логіки цих реформ необхідне, щоб обґрунтувати короткострокові втрати, пов'язані із закриттям банків. Масштабне переформатування банківського сектору та пов'язані короткострокові втрати виправдані лише тоді, якщо в середньо- або довгостроковій перспективі банківський сектор може сприяти формуванню сильнішої та більш справедливої економіці. До певної міри закриття банків можна легко пояснити, оскільки багато з них просто займались незаконною діяльністю. Однак зміни у банківському секторі мають і глибше обґрунтування. Ми вважаємо, що реформу потрібно продовжувати і завершити якнайшвидше, як з економічних так і політичних причин.

Важлива складова реформи банківського сектору – **збільшення прозорості структури власності банків та їхніх клієнтів**. Донедавна, багато банків мали непрозору структуру власності. Оскільки кредити, видані пов'язаним сторонам, тоді можуть бути легко замасковані, регулятору важко контролювати діяльність банку. Під кредитуванням пов'язаних сторін тут маємо на увазі кредити видані банком підприємствам, які належать власникам банку, або які тісно пов'язані із власниками. В багатьох випадках обсяг пов'язаного кредитування надалі маскується складним ланцюжком власності позичальників.

Непрозорість власності та пов'язане кредитування мають негативні наслідки через кілька факторів:

- По-перше, банківський нагляд не має можливості належно оцінити ризики, прийняті на себе банком, і хто в кінці кінців відповідальний за втрати банку. Якщо банк стає неплатоспроможним і його потрібно ліквідувати або реструктурувати, відсутність підзвітності збільшує тягар для осіб, що не відповідають за провал банку, тобто вкладники та платники податків, зважаючи на те, що вклади захищені фондом гарантування вкладів, за платоспроможність якого відповідає уряд. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) виплатив понад 62 млрд грн вкладникам недіючих банків у 2014 та 2015 році (включаючи перехідні банки та через продажу активів), а невиплачені вимоги за гарантованими вкладами банків, що припинили роботу до кінця 2015 року складала 10 млрд грн на початку 2016 року. Це суттєва економічна та політична проблема, оскільки підприємства та банки беруть на себе невиправдані ризики, або в крайньому випадку гроші вкладників просто крадуться. Ця нездорова, а іноді і кримінальна практика, субсидується платниками податків і може створювати перешкоди до економічного зростання, та призводити до політичних скандалів
- По-друге, банки мають доступ до ліквідності від центрального банку, тоді як інші підприємства його не мають. Банки повинні використовувати цю ліквідність, щоб надавати кредит *будь-якому* підприємству, де очікувана вигода від кредиту буде додатною як для банку так і для підприємства, оскільки це найкращий спосіб підтримати загальний економічний розвиток, який вигідний для всіх. Це також підтримує стабільну банківську систему. Водночас банки не повинні кредитувати *конкретні* пов'язані підприємства, де вигода для банку непевна, але проект буде гарантовано прибутковий для пов'язаного підприємства. Це сприятиме розвитку сумнівних підприємств, які навряд чи допомагатимуть довгостроковому економічному зростанню, та дестабілізуватиме банківський сектор.
- По-третє, кредитування пов'язаних сторін перешкоджає диверсифікації активів банків. Звичайна діяльність банків – це залучення вкладів у широкого набору домогосподарств та підприємств, та надання кредитів широкому колу фізичних та юридичних осіб. Це опосередковано дозволяє вкладникам вкласти свої кошти в широко диверсифікований і тому відносно безпечний портфель активів. Водночас вкладники можуть легко отримати свої кошти, якщо вони не намагаються зробити це одночасно. Депозити тому

одночасно ліквідні і на них можливо отримати (низькі) відсотки. Якщо кредитний портфель виявляється мало диверсифікованим, як це часто буває з пов'язаним кредитуванням, він може бути надзвичайно ризикованим. Звичайно інвестори в ризиковані активи отримують компенсацію за такий ризик у вигляді вищої відсоткової ставки або більшого інвестиційного доходу. Якщо вкладники не поінформовані про ризики банків, або в них лише обмежений вибір де зберігати заощадження, вони на цьому втрачають. І як згадувалось раніше, стабільність банківського сектору ставиться під загрозу і може дорого обійтись платникам податків.

- По-четверте, обмеження банківського кредитування до переважно пов'язаних підприємств може стримувати стале економічне зростання, і обмежити економічні переваги банківського кредитування до вузького кола компаній. Малі та середні підприємства можуть не мати доступу до банківського кредитування, що стримуватиме їх зростання[1]. Банки можуть робити це цілеспрямовано для обмеження конкуренції з існуючими великими гравцями. Тоді вони не виконують свою економічну функцію – спрямування заощаджень до найпродуктивніших вкладень. Діючі учасники ринку зберігають свої позиції, а продуктивність підприємств, робітників, а отже і реальні доходи страждають.

Висновок 5: Реструктурування банківського сектору допомагає вирішити структурні перешкоди до економічного зростання в Україні і захищає громадян та платників податків від недобросовісної поведінки банків.

Якщо загальна пропозиція кредитів підприємствам та домогосподарствам зменшується через закриття банків під час реструктурування, то цього неможливо уникнути, але такі втрати потрібні для створення кращої банківської системи. Втім, швидке завершення реструктурування банківського сектору зменшить витрати на пристосування до нових умов, оскільки вкладники ліквідованих банків швидше зможуть скористатись послугами здоровіших банків, що в свою чергу зможуть збільшити пропозицію кредитів і підтримати відновлення економіки.

Висновок 6: Очищення банківського сектору України доцільно закінчити якнайшвидше, щоб пропозиція кредитів могла швидше відновитись та підтримати відновлення економіки.

5. Як відновити кредитування? Рекомендації

На майбутнє основне питання – що потрібно зробити для відновлення банківського кредитування до рівня, що буде підтримувати зростання економіки України. Як ми згадували вище, НБУ досягнув непоганих результатів щодо макроекономічної стабілізації, відновлення довіри до банківської системи, та формування банківської системи, що стимулюватиме економічне зростання в середньостроковій перспективі. Зменшення коливань гривні та притік вкладів до банківської системи - це перші успіхи НБУ по стабілізації ситуації, і тому можна очікувати, що НБУ зможе знизити облікову ставку в не надто віддаленому майбутньому. Необхідна рекапіталізація банків відбувається переважно по розкладу, що поступово зменшить регуляторні обмеження на прийняття ризиків банками.

Отже, зараз в центрі уваги реформи фінансового сектору, які дозволять банкам видавати кредити приватному сектору і не боятись, що їм доведеться списати значну частину кредитів, тому що позичальники можуть дуже просто відмовитись платити за своїми зобов'язаннями. Це також є завданням для Верховної Ради, якій потрібно прийняти відповідну нормативно-правову

[1] Див. детальніше консультативну роботу PP/02/2016

базу. Зокрема, ряд законопроектів, які були розроблені з метою усунення цих недоліків, зараз очікують прийняття парламентом. Ми хочемо, щоб виділити чотири основні напрями реформ, які вже здійснюються і які повинні бути завершені найближчим часом::

1. **Рекапіталізація та реструктурування банків:** зусилля щодо рекапіталізації, згадані в розділі 3 є необхідною, але не достатньою умовою повернення банківської системи належного рівня регуляторного капіталу. Найбільші 20 банків недавно завершили нову хвилю стрес-тестів, результати яких не відомі широкому загалу, але за якими потрібні подальші значні вливання капіталу в більшості банків. Групи менших банків пройдуть через цей процес пізніше.

   Важливо **продовжувати стрес-тестування і сформувати докладні і достовірні плани рекапіталізації** для різних груп банків. В цілому процес рекапіталізації планується завершити до 2018 року, коли всі банки повинні виконувати повний норматив адекватності капіталу. Залежно від розміру банку, це співвідношення буде досягнуто за рахунок поступового вливання та/або накопичення капіталу через нерозподілені прибутки протягом певного часу.
2. **Вирішення проблемних кредитів та неплатоспроможності підприємств**: врегулювання значної кількості непрацюючих кредитів, які залишаються на балансах банків і блокують нове кредитування, є одним з ключових пріоритетів. Ця проблема має кілька аспектів, які необхідно вирішувати одночасно: (а) **усунення перешкод в податковому законодавстві**, які блокують реструктуризацію боргу, а також продаж таких кредитів іншим сторонам, (б) вдосконалення **банкрутства підприємств**, (в) зміцнення нормативно-правової бази для **стягнення боргів**. Відповідні зміни до Податкового кодексу, закону про банкрутство, інших законів та зусилля по боротьбі з корупцією необхідні і повинні бути розроблені різними зацікавленими сторонами і затверджені парламентом.

   До того ж, оскільки банки зараз ще не в змозі підтримувати економічне зростання, то важливо уникати заходів, які перешкоджають оздоровленню банків. Позитивний ефект від списання іпотечних кредитів в іноземній валюті та корпоративного боргу для економічного зростання повинен бути збалансований із негативним впливом на баланси банків. Будь-яка реструктуризація боргів вітчизняних позичальників перед внутрішніми кредиторів – це перерозподіл активів в економіці, яке може мати як позитивний так і негативний вплив на економічне зростання. Тому, ми стурбовані спробами (наприклад в законопроекті 1558-1) покласти тягар реструктуризації кредитів фізичним особам в іноземній валюті майже повністю на банки. Подальший тиск (на вже невеликий) капітал банків може негативно вплинути на фіскальну та фінансову стабільність. Проблему валютних кредитів фізичним особам, особливо в іпотечному сегменті, доцільно вирішити через **добровільний і цілеспрямований підхід до реструктуризації**, який належним чином збалансує інтереси різних сторін. Ми підтримуємо проект закону, який був розроблений банками з найбільшою кількістю таких кредитів спільно з НБУ, а також пов'язане скасування мораторію на стягнення боргу за рахунок застави боржників по валютним іпотечним кредитам.

   Реструктуризація корпоративного боргу також може виграти від впровадження альтернативної "позасудової" реструктуризації, який відповідає кращій практиці (наприклад, «Стамбульський підхід»). Необхідна правова база повинна бути прийнята якомога швидше.
3. **Закриття операцій із пов'язаними сторонами**: **процес поступового закриття пов'язаного кредитування повинен бути завершений** відповідно до вимог регулятора. Після ретельного аналізу відповідних активів НБУ, банки повинні подати **конкретні плани** по зменшенню відповідних кредитів. Ми вважаємо, що для найбільших банків

такі плани доцільно подати і схвалити досить швидко тобто протягом перших місяців 2016 року, а менші банки можуть це робити протягом довшого терміну. Необхідно, щоб банки дотримувались заданих строків, щоб вони могли швидко перезапустити кредитування інших клієнтів.

Управління моніторингу пов’язаних з банками осіб, яке почало роботу в НБУ влітку 2015 року, є важливим підрозділом для вирішення цього питання. Воно повинне діяти вільно від політичного чи іншого впливу, щоб виконати свої функції. Крім того, заплановане створення кредитного реєстру, серед інших переваг, має першорядне значення для моніторингу пов’язаних осіб, оскільки це сформує необхідну інформацію про кредитні відносини. Тому варто швидко завершити створення цього реєстру. Проте, важливо не ставити під сумнів існування приватних бюро кредитних історій в Україні, зважаючи на покращення якості їх роботи за кілька останніх років. **Кредитний реєстр повинен доповнювати роботу і продукти приватних бюро, але не конкурувати з ними.**

4. **Удосконалення банківського нагляду і регулювання: структура власності банків повинна стати прозорою якомога швидше**, бажано на початку 2016 року. Це необхідна умова для ефективного банківського нагляду, оскільки дозволить легко визначити потенційні проблеми зі зв'язаними сторонами і боротись з незаконною діяльністю банків. Але цього недостатньо, тому що прозорість щодо структури власності позичальників, очевидно, також необхідна як для визначення кредитування пов'язаних сторін так і переслідування незаконних дій з боку нефінансових компаній. Отже, створення загального та вільно доступного реєстру підприємств – це теж актуальне завдання, що допоможе банкам краще знати своїх клієнтів і ускладнить ухилення від сплати за кредитами. Правове середовище таким чином суттєво поліпшиться для банків і допоможе їм відновити кредитування.

6. Додаток

В таблицях 1 і 2 ми бачимо баланс відповідей «жорсткіші» та «м'якші» на питання «Як змінились стандарти схвалення заявок на кредити?». Додатне значення означає, що стандарти в середньому стали жорсткішими. В 2014 році та першій половині 2015 року додатній баланс на рівні 30-50% означає, що до половини всіх банків збільшували жорсткість стандартів кредитування щокварталу. Пізніші дані показують, що в III кв. 2015 року деякі банки пом'якшили стандарти кредитування, і значно менше банків зробило їх жорсткішими. Це було найпомітніше для споживчих кредитів та короткострокових кредитів для юридичних осіб. У випадку споживчих кредитів більше банків пом'якшили свої стандарти, ніж посилили. Для короткострокових кредитів для юридичних осіб посилення та пом'якшення стандартів було майже збалансоване

Таблиця 1

Стандарти кредитування для кредитів фізичним особам

показник	2013	2014				2015		
	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.
Іпотечні кредити	-0,8	39,2	22,4	12,6	32,3	25,6	19,0	0,9
Споживчі кредити	-4,9	53,3	30,3	34,4	39,6	39,7	19,0	-6,4

Джерело: Опитування про умови кредитування НБУ

Таблиця 2

Стандарти кредитування для кредитів юридичним особам

Показник	2013	2014				2015		
	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3
У цілому	**11,3**	**50,0**	**56,0**	**47,1**	**47,3**	**42,7**	**30,2**	**3,1**
Кредити малим та середнім підприємствам	0,8	48,2	55,5	45,5	46,4	40,6	25,2	8,5
Кредити великим підприємствам	13,2	39,2	30,2	38,5	35,6	40,4	34,3	7,3
Короткострокові кредити	4,6	45,3	33,5	41,6	43,3	37,4	26,4	1,3
Довгострокові кредити	18,1	51,8	41,2	42,7	38,9	50,8	37,2	19,7
Кредити в національній валюті	5,4	43,7	37,9	41,7	44,0	38,4	27,2	2,2
Кредити в іноземній валюті	17,0	52,8	47,0	51,7	52,0	56,8	44,3	21,9

Джерело: Опитування про умови кредитування НБУ

Перелік останніх аналітичних досліджень

- Наслідки економічного відокремлення окупованої території на Сході України, Рікардо Джуччі, Віталій Кравчук, Давід Заха, Георг Захман, консультативне дослідження PS/01/2015

Перелік останніх консультативних робіт

- Економічний вимір питання внутрішньо переміщених осіб в Україні, Ганна Бренцел, Олександра Бетлій, Роберт Кірхнер, консультативна робота PP/06/2015
- Як розділити Нафтогаз: варіанти та рекомендації щодо економічної політики, Георг Заха, консультативна робота PP/05/2015
- Програма розвитку кластерів в Україні: розробки принципів та ключових особливостей, Бьйорн Воглер, Давід Заха, Ольга Красовська, консультативна робота PP/04/2015
- The industrial sector of Ukraine: trends, challenges and policy options (англійською), Девід Саха, Віталій Кравчук, консультативна робота PP/03/2015
- Foreign Direct Investment in Ukraine: Past, Present, and Future"(англійською), Роберт Кірхнер, Віталій Кравчук, Юлія Райс, консультативна робота PP 02, січень 2015 року
- Основні елементи системи захисту прав кредиторів: ключові рекомендації, Роберт Кірхнер, Сайрус де-ла Рубія та Віталій Кравчук, консультативна робота PP 01, січень 2015 року (лише англійською)
- Прийняття рішень та підзвітність у центральному банку, що таргетує інфляцію: рекомендації для України", Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Сайрус де-ла Рубія та Віталій Кравчук, консультативна робота PP 04, листопад 2014 року (англійською)
- Удосконалення механізму регулювання газотранспортної системи України шляхом впровадження правил Енергетичного Співтовариства – спеціально розроблена пропозиція, Георг Захманн, Софія Рустер, консультативна робота PP 03, вересень 2014 року
- Сектор машинобудування в Україні: стратегічні альтернативи і короткострокові заходи з огляду на припинення торгівлі з Росією, Девід Саха, Рікардо Джуччі, Дмитро Науменко, Артур Ковальчук, консультативна робота PP 02, серпень 2014 року

Перелік останніх аналітичних записок

- Підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні– окремі рекомендації, Ганна Бренцел, Олександра Бетлій, Роберт Кірхнер r, аналітична записка PB/16/2015
- Програма розвитку кластерів в Україні: розробки принципів та ключових особливостей, Бьйорн Воглер, Давід Заха, аналітична записка PB/15/2015
- Український імпорт в першій половині 2015 року, Вероніка Мовчан, Віталій Кравчук, Микола Риженков, Рікардо Джуччі, аналітична записка PB/14/2015
- Український експорт в першій половині 2015 року, Вероніка Мовчан, Віталій Кравчук, Микола Риженков, Рікардо Джуччі, аналітична записка PB/13/2015
- Підтримка кластерів як інструмент стимулювання промислового розвитку Ключові особливості та переваги кластерного підходу, Бьйорн Воглер, Девід Саха, аналітична записка PB/12/2015
- The industrial sector of Ukraine: Trends, challenges and policy options (англійською), Девід Саха, Віталій Кравчук, аналітична записка PB/10/2015

Роботи та інші роботи доступні за адресою http://beratergruppe-ukraine.de/?content=publikationen/beraterpapiere або http://www.ier.com.ua/ua/arhives_papers.php. Більше інформації можна отримати від Німецької консультативної групи за адресою info@beratergruppe-ukraine.de або від ІЕД за institute@ier.kiev.ua